

A TV is egyre nagyobb mértékben tör be a könyvtárakba, és nemcsak ellenőrzési célokra használják, hanem jelzetközlésekre, a szabadpolcos olvasói térben "valahol" tartózkodó olvasó értesítésére is arról, hogy az általa kért állományegységeket az olvasóterembe vitték, vagy a könyvkiadói állomásra, illetve a kölcsönzőbe érkezett.

Tanulmányúton Olaszországban

BORSA GEDEON

Nyomda- és könyvtörténeti kutatómunkámhoz a Magyar Tudományos Akadémia 1972 tavaszán három hónapos olaszországi ösztöndíjat biztosított számomra. Tanulmányutam fő célja az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelenendő és a 15-16. századi nyomdászok és kiadók világjegyzékét tartalmazó "Clavis typographorum librariorumque saeculorum XV. et XVI." c. munkám eddigi itáliai anyaggyűjtésének ellenőrzése és kiegészítése volt.

Utamat 1972 április 10-én kezdtem meg és július 10-én fejeztem be. A három hónapos tartózkodásomnak közel felét Rómában töltöttem, míg a másik felében más városok jelentősebb könyvtárait kerestem fel. A 15-16. századi itáliai nyomdászok és kiadók működési adataihoz (név, hely és évkör) a megjelent szakirodalmat, amelyhez itthon hozzáférhettem, már előzetesen feldolgoztam. Az ezekből kialakított terjedelmes nyilvántartásaimat magammal vittem, hogy az új adatok regisztrálását a helyszínen elvégezhessem. Elsősorban olyan könyvtárakat kerestem, ahol a 16. századi nyomdászokról és kiadókról még nem publikált, speciális katalógus áll rendelkezésre.

E kutatás során sorrendben az alábbi városokban levő gyűjteményeket kerestem fel: Róma, Nápoly, Velence, Padova, Palermó, Bologna, Párma, Verona, Perugia, Firenze, Siena, Torino és Milánó. A korlátozott idő csak azt tette lehetővé, hogy azokban a könyvtárakban (szám szerint huszban) kutassak, ahol jelentősebb mennyiségű (legalább ezer ősnymotatvány és tizezer 16. századi kiadvány) régi nyomtatványt tartanak számon.

A fenti gyűjtemények többségében semmiféle speciális áttekintés nem állt rendelkezésre a 16. századi nyomtatványokról, amely munkámhoz támaszul szolgálhatott volna. Néhány helyen kivonatolták ugyan a szerzői betűrendes katalógusból a 16. századi kiadványokat (pl. Verona: Biblioteca Civica, Perugia: Biblioteca Augusta, Firenze: Biblioteca Nazionale Centrale), de ehhez nyomdászmutató nem készült. Akadt olyan gyűjtemény is, ahol a

nyomdák és kiadók szerinti feltárás jelenleg folyik, így csak az állomány egy részéről van olyan jellegű áttekintés (pl. Róma: Biblioteca Nazionale Centrale, Milánó: Biblioteca Nazionale Braidense). Összesen csupán négy olyan könyvtárat találtam, ahol az egész 16. századi állományról nyomdászok és kiadók szerinti mutató áll rendelkezésre: Róma: Biblioteca Universitaria Alessandrina, Róma: Biblioteca Vallicelliana, Padova: Biblioteca Universitaria és Bologna: Biblioteca Universitaria.

Miután - tapasztalataim szerint - az olaszországi könyvtárak 16. századi kiadványainak több mint kétharmada (nem ritkán háromnegyede) itáliai nyomtatvány, e speciális katalógusok nagy mennyiségű és hasznos adatokat tartalmaztak számomra a Clavis eddigi anyaggyűjtésének kiegészítéséhez. Ennek során több tucat olyan nyomdászra és kiadóra bukkantam, akiknek neve eddig teljességgel ismeretlen volt számomra. Több esetben a már ismert személyek működési területe újabb várossal gazdagodott. Százszámra lehetett bővíteni egyes nyomdászok és kiadók tevékenységének eddig nyilvántartott évkörét.

Munkám jellegéből következett, hogy sok-sok ezer adat átnézésére volt szükség, amelyeknek zöme természetesen csak megerősítette nyilvántartásom eddigi adatait. A merőben új információkat (új személynév, új működési hely, öt évnél nagyobb eltérés az évszámban) szükséges volt ellenőrizni, mert a tapasztalat azt mutatta, hogy ezeknek mintegy a fele téves címfelvételen alapult. (Elsősorban az évszámokban gyakori a hiba.)

Ugyancsak a Clavis-szal kapcsolatban igyekeztem a nyomdászok és a kiadók családnéve körüli gyakori bizonytalanságban irányelveket, ill. hasznosnak ígérkező gyakorlatot megismerni. Ehhez jelentős segítséget kaptam az olaszországi gyűjteményekben levő ősnymtatványok központi katalógusának (IGI) szerkesztőségében, személy szerint dr. Paolo Venezianitól. A Clavis névformáival kapcsolatos másik problémakör a keresztnevekhez főződött. Ezeket ugyanis a családnév nyelvének megfelelő modern formában kívánom közölni. E kérdésben pedig Karl Egger, a vatikáni államtitkárság latinistája, a kereszt- és helynevek specialistája segített.

Ugyancsak az IGI szerkesztősége segítségével sikerült - egy kivételével - a több mint másfélszáz 15-16. századi itáliai nyomdahely mai hivatalos névformáját megállapítani, ami a kisebb, közigazgatásilag ma már nem önálló helységek esetében nem volt mindig könnyű feladat.

A 16. századi itáliai nyomdászok és kiadók szakirodalmának az egyes kézikönyvtárakban történt tanulmányozása során meg kellett állapítanom, hogy Olaszországban sem tartanak számon olyan, a Clavis szempontjából lényeges kiadványt, amelyről nekem már előzetesen ne lett volna tudomásom. Örömmel tapasztaltam ugyanakkor, hogy a "Régi Magyarországi Nyomtatványok" c. kiadványunk a legfontosabb könyvtárak (pl. Róma: Biblioteca Nazionale Centrale - Firenze: Biblioteca Centrale) segédkönyvei között megbecsült helyen áll.

Azokban a gyűjteményekben, ahol nyomdahely szerinti katalógus áll rendelkezésre, viszonylag hamar és teljes áttekintést lehetett nyerni az esetleges 16. századi magyarországi nyomtatványokról. Nehezebb és nem is tekinthető teljesnek az ilyen jellegű kutatás ott, ahol csak szerzői betűrendes katalógust találtam a 16. századi nyomtatványokról. Az első kategóriába tartozó lehetőséggel mindenkor, a másodikba tartozóval esetenként és szurópróbaszerűen éltem, hogy régi magyarországi nyomtatványok (RMNy) után is kutassak. Ennek eredményeként a firenzei Biblioteca Nazionale Centrale-ban és a bolognai Biblioteca Universitaria-ban a Pesti-féle "Nomenclatura" 1568. évi bécsi (RMNy 241), a perugiai Biblioteca Augusta-ban pedig e mű 1538. évi bécsi (RMNy 21), míg ugyancsak a bolognai Biblioteca Universitaria-ban a Honter-féle "Cosmographia" 1542. évi brassói (RMNy 50) kiadásából találtam egy-egy példányt. A Biblioteca Apostolica Vaticana-ban sikerült még egy olyan 1593. évi frankfurti kiadványra lelnem, amelyben összefüggő magyar nyelvű szöveg is van. Ez a hazai szakirodalomban eddig ismeretlen volt. Valamennyi példányt kézbe vettem és nyilvántartásaink számára leírtam.

Fenti kutatásaim során több helyen is módom volt tájékozódni a régi nyomtatványok könyvtári feldolgozásáról. A rendkívül gazdag ilyen jellegű anyag feltárása általában nem mondható sem korszerűnek, sem alaposnak, ami különben - megítélésem szerint - az egész könyvtári munkára jellemző Olaszországban. Ezzel szemben igen mély benyomást keltett bennem a római Biblioteca Nazionale Centrale új épülete, amely most áll beköltözés alatt. A hatalmas és minden technikai fortélyal felszerelt új könyvtár ráadásul komoly esztétikai élményt is nyújtott számomra.